

**JASTRZĄB** (89) sb m

-b *twarde*. ◇ a *jasne*. ◇ *jastrząb* (35), *jastrząb-* (44), *jastrzęb-* (10).

sg N *jastrząb* (35). ◇ G *jastrząba* (6) *GlabGad*, *RejFig*, *RejZwierc*, *BudBib*, *PaprPan*, *PudłFr*, *jastrzęba* (1) *MiechGlab*. ◇ D *jastrząbowi* (3). ◇ A *jastrząba* (14), *jastrzęba* (3) *Mącz* (2), *CzahrTr*. ◇ I *jastrząb(e)m* (6). ◇ pl N *jastrząbi* (4), *jastrzębi* (1), *jastrząbowie* (2), *jastrzębowie* (1), *jastrzębie* (1); -ąbi *RejWiz* (2), *RejFig* (2); -ębi *MiechGlab*; -ąbowie *SkarŻyw*; -ębowie *Mącz*; -ąbowie : e *BierEz* (1 : 1). ◇ G *jastrzębów* (3) *MiechGlab*, *Mącz* (2), *jastrząb(o)w* (2) *GroicPorz*, *RejWiz*, *jastrząbi* (1) *FalZioł*. ◇ A *jastrząby* (1). ◇ A a. N *jastrząby* (1) *GostGosp*. ◇ I *jastrząby* (3). ◇ L *jastrząbi(e)ch* (1).

*Sł stp*, *Cn notuje*, *Linde XVI – XVIII w.*

1. zool. *Astur palumbarius* *Bechst.* (*Rost*); *ptak drapieżny z rodziny sokołów, używany także jako ptak łowczy; accipiter* *Murm*, *Mymer*<sup>1</sup>, *BartBydg*, *Mącz*, *Calep*, *Cn*; *astur* *BartBydg*, *Cn*; *cenchris* *Mącz*; *buteo*, *triorches*, *millo* *Cn* (88) : *IAłtrząbowie* gdy *fie zwádzili/ Vpornie walkę toczyli* *BierEz* S2, Kv [2 r.], N [2 r.], S2v; *Murm* 83, *Mymer*<sup>1</sup> 24v; *BartBydg* 15b; *IAłtrząbi* *ieft czwor rodzaj/ między ktoremi też y krogulca policzają. FalZioł* IV 17c, +7a, IV 17c, d; *GlabGad* Ev; *MiechGlab* 63 [2 r.]; *GroicPorz* h2; *Záľzumiáło coś wzgorę/ álic IAłtrząb z drzewá/ Pochwycił wnet Bázántá w nogi* *RejWiz* 65v, 55 [2 r.], 72v, 73, 73v, 98, 102; *RejFig* Cc3v [2 r.], Dd2v [3 r.]; *RejZwierc* 78v, 90v, 119 [2 r.], 120 [2 r.]; *BielKron* 36v, 318v; *Rete accipitri tendere, Sieć ná yáľtržebá záľtáwić. Mącz* 444a, 2a, 46d, 53a, 188c; *SienLek* 245v, Xxx2; *GórnDworz* P6v; *BielSat* C4v; *RejZwierc* 21, 53v, 59, 61v, 97v, 210v; *Zás te (Iá) ktoremi fie będziecie brzydzić między ptáľtwem/ nie będziecie ich ieść iáko brzydkości iákiey: Orlá/ IAłtržebá/ y morľkiego orlá. BudBib* Lev 11/13; *POkiś ty/ bury koćie/ ná myľzách przeľtawáľ/ A w inľzės fie myľľitwo z iáľtržaby niewdawáľ. Byľs w ľáľce v ľudźi* *KochFr* 117; *WerGość* 236; *PudłFr* 33; *BielRozm* 22; *Calep* 13b; *GostGosp* 168.

*W porównaniach* (13): *Nos wielki proľty na konczu zkrzywiony/ iáko v IAłtržaba, znamio. náľmiewcę* *GlabGad* N7v; *RejWiz* 55, 123v; *BielKron* 465; *Mącz* 502c; *Iednego w ľykach wiodáľ/ drugi day pobory/ W obudwu by w IAłtržabiech wnet ľzpetne przemory. RejZwierc* 245, 247; *SkarŻyw* 341; *PaprUp* F2v; *A oná iáko iáľtržab z olťrėmi hakámi Goľębiá gdy dogania/ w gľodźie przechowány/ [...] wnet ręká práwá wľápiľá chudźinę zapáľczywie* *GosľCast* 58. *Cf* »by *jastrząb* po *skwarnie*«.

*W przeciwstawięniach*: »*goľębica* (a. *goľębiczka*) (2), *kokosz ... jastrząb*« (3): *Wilk owcy/ iáľtržab kokofzy/ pies záięcowi/ izali przyrodzonym nieprzyiáćielem nie ieľt?* *OrzRozm* G3v; *á w ten čás będą złote czáľy/ [...] źwiržetá okrucieľńtwá zápomniáľ/ goľębicá z iáľtržabem ľpoľu látáć będziey* *BielKron* 136v; *SkarŻyw* 341.

*Przysłowia*: *Nietrzebá wáżyć lekko mdľych nieprzyiáćieli/ Bo y mdľa Czáplá czáľem IAłtržabá vbije* *StryKron* 240.

*RejPos* 49v [2 r.]; *Acź biádá ty kokofzy ná ktory więc łowiáľ/ IAłtržeba* *CzahrTr* 12.

*Bo ácz trudno odmienić/ gdy co da náťuráľ/ A trudno ma IAłtržabáľ/ kto wćzynić s Kurá. RejZwierc* 68.

*Zwrot*: »[coś] *jastrząbem* ugonić« (1): *PAn iáďac w drogę Kánię IAłtržabem vgoniľ* *RejFig* Cc3v.

*Wyrażenie:* »by (a. jako) jastrząb po skwarnie« = *jak wygłodniały jastrząb* [szyk 2 : 1] (3): Bo nález ząwždy iáko po skwárnie Iástrząbi/ Zwabi lie każdy ná to/ á też ie czárt gnąbi. *RejWiz* 168v, 75; *RejZwierc* 251v.

*Przen: W odniesieniu do człowieka: o napastniku, wrogu i człowieku mężnym, groźnym* (7): A kto ma motylá gonic Woli lie z iástrząbem łomic *RejRozpr* F4; Byłci też owo Bázánt nadobnie vpłtrzony/ A pátrz iáko mu Iástrząb pomieclirał ogony. A co tákich Iástrząbow około nas lata/ Práwie wśzytki nieščzęście tuż zá rękaw chwata. *RejWiz* 72v; Kłiętwo Prufkie/ y Olbricht Kłiążę. O Tę lie Kokofz częšto/ Iástrząbi drapáli/ A iáko Orzeł przypadł/ ták iey wnet przeštáli. *RejZwierc* 108v; Bo więc owi z dáleká/ co Iástrzábá znáią/ Po oku pogládáiąc/ wnet lie vmizgáią. *RejZwierc* 133v; *Paprpán* G4v.

*W kalamburze* (1): Tákżec ci wśzyfcy Iástrzębcy działáią/ Włáfnego swego ptázkom vdzyeláią. Ten Iástrząb ząwždy domá y v dworu/ Nie miewa nigdy ná cnocie przemoru/ A kiedy trzebá y wielki ptak łamie/ Dla sławy zacney wśzytko pułzcza tanie. *RejZwierc* 210v.

*Wyrażenia peryfr.* »jastrząby z kołpaki« = *Tatarzy* (1): Tákżec ten stáry Sokoł/ gniazdá Sieniáwskiego/ Záviodfzy dzyatki młode do polá dzikiego/ Wpráwił ie ná Iástrząby/ ná owy s kołpaki/ Ze ie tu w dłuśzczach wodzą/ chude nieboraki *RejZwierc* 78v.

2. *Nazwa herbu i rodu* (1): Przytimże kofciele vstawił Biskupem człowieka wyfokiey cznoti imieniem Andrzeia Warzyło, polaka rodu rycirskiego z domu á z Herbu Iástrzębów z zakonu bratow mniefzich świętego Francifka *MiechGlab* [88].

KCh